

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ З АКТУАЛЬНОЇ ТЕМИ

Система знань про адвокатуру та адвокатську діяльність у національній правовій доктрині розвивається шляхом розробки та формулювання узагальнень, ідей, концепцій, що стосуються завдань адвокатури, адвокатської діяльності, правового статусу адвоката. Такі положення притаманні як загальнотеоретичній юриспруденції, так і галузевим правовим наукам, зокрема: конституційному праву, кримінальному процесу, цивільному процесу, іншим напрямам наукового знання. Об'єктивно існує необхідність інтеграції цих знань у діяльність адвокатури, забезпечення комплексного використання надбань кожної з галузевих наук, їх систематизація.

Окреслення та вирішення сучасних проблем інституту адвокатури в Україні передбачають посилення зв'язку науки і практики з метою запровадження нових підходів у сфері надання професійної правничої допомоги, визначення стратегії розвитку адвокатури, продукування ідей, висновків, гіпотез, рекомендацій, які здатні сприяти удосконаленню правозахисної діяльності. *Сутність погляду на адвокатологію з позицій філософії права полягає у тому, що він має враховувати не тільки інтереси адвоката та клієнта, а й інтереси держави та всіх інших заінтересованих осіб, застерегти від можливих небезпечних кроків у розвитку адвокатської професії та організації адвокатури* (СВІТЛАНА ФУРСА “Адвокатура крізь призму національної правової доктрини”).

Одним із гострих питань сучасної правової науки є проблема понятійного апарату. Різні підходи до визначення понять “правова допомога”, “юридична допомога”, “юридичні послуги”, “правничка допомога”, “професійна правничка допомога”, “право на допомогу адвоката”, “право мати захисника” спостерігаються у національній правовій доктрині.

Конституцією України гарантується саме право на професійну правничу допомогу, яке, на відміну від права на правову допомогу, передбачає допомогу спеціального суб'єкта – правника, при чому відповідно до ч. 1 ст. 131² Конституції України, надання професійної правничої допомоги покладається державою на адвокатуру. Це конституційне положення слід вважати нормативно визначеною метою функціонування адвокатури в Україні. З огляду на текст Основного Закону, право на професійну правничу допомогу, яке проголошується у ст. 59 Конституції України, у контексті положень ст. 131² Конституції України слід розуміти як право на допомогу адвоката (НАНА БАКАЯНОВА “Конституційно-правове регулювання діяльності адвокатури України в нових реаліях суспільного життя”).

Конституційний Суд України у Висновку щодо відповідності проекту Закону “Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)” № 1013 від 29 серпня 2019 р. вимогам статей 157 і 158 Конституції України зазначив, що поняття “надання професійної правничої допомоги” не тотожне поняттю “представництво особи в суді”. Не надавши визначення змісту зазначених термінів, які застосовані у тексті Конституції України та інших актах законодавства України, Конституційний Суд Украї-

ни, утім, установив, що надання професійної правничої допомоги здійснюють адвокати, натомість представництво особи у суді може бути здійснене за вибором особи адвокатом або іншим суб'єктом.

Науковий дискурс щодо доцільності скасування у тексті Конституції України положення про здійснення виключно адвокатом представництва іншої особи в суді свідчить про різні підходи до визначення ролі адвокатури у правозахисному механізмі держави: від точки зору, що в сучасних умовах в Україні адвокатська монополія не сприяє забезпеченню доступу до правосуддя широких верств населення для захисту своїх прав і свобод (МІНАС АРАКЕЛЯН “Адвокатура у механізмі надання професійної правничої допомоги (до питання про скасування адвокатської монополії)”) до необхідності збереження конституційного положення про виключне представництво адвокатом іншої особи в суді, як одну з гарантій забезпечення гарантованого Конституцією права кожного на професійну правничу допомогу із конституційно закріпленою можливістю визначення законом винятків виключного представництва адвокатом іншої особи в суді, як проєкції державного регулювання права на доступ до суду відповідно до потреб і ресурсів суспільства та окремих осіб (МАРИНА СТЕФАНЧУК “Адвокатська монополія в Україні: сучасний стан, тенденції та перспективи”).

В умовах розвитку високих технологій, надзвичайної інформативності, багатоаспектності правовідносин, їх постійної трансформації особливого значення набуває стандартизація: в адвокатурі відбувається пошук певних шаблонів, взірців, моделей оптимальної поведінки адвоката, ефективної організації адвокатської діяльності та діяльності органів адвокатського самоврядування.

Відповідність міжнародним стандартам є важливою мотивацією реформування адвокатури та сфери професійної правничої допомоги в Україні. *Формулювання національних стандартів адвокатури повинно відбуватися з урахуванням: результатів наукових та практичних досліджень; міжнародних і регіональних стандартів; правил, норм та інших актів, що стосуються прав і свобод людини та їх захисту; прогресивних національних стандартів адвокатури зарубіжних держав; судової практики національних та міжнародних судів; інших видів юридичної практики; прогресивних традицій і звичаїв адвокатської діяльності України та інших держав* (ТЕТЯНА ВІЛЬЧИК, ВІКТОРІЯ СВЯТОЦЬКА “Міжнародні стандарти адвокатури: проблеми імплементації у національну правову систему”).

Стандартизація адвокатської діяльності насамперед повинна становити інтерес для самих адвокатів, спонукаючи їх постійно підвищувати свій професійний рівень, розвиватися, ділитися досвідом завдяки чітко прописаному механізму обміну інформацією з урахуванням етичних і професійних особливостей адвокатської діяльності (ОКСАНА ЩЕРБАНЮК “Європейські стандарти доступу до адвокатської діяльності”). Водночас замовником професійної правничої допомоги є суспільство, а забезпечення права кожного на професійну правничу допомогу проголошується як обов'язок держави, у зв'язку з цим

питання про суб'єкта визначення змісту стандартів якості професійної правничої допомоги потребує подальших наукових досліджень.

У сучасних дослідженнях із належною аргументацією обґрунтовується і такий стандарт, як спеціалізація адвокатської діяльності, вказується на необхідність його нормативної регламентації, зокрема, у зв'язку з впливом спеціалізації на стратифікованість адвокатської професії, на рівень кваліфікації адвокатів та якість надання професійної правничої допомоги (Оксана Хотинська-Нор "Спеціалізація як перспектива розвитку адвокатури України").

Намагання відійти від дослідження виключно класичних видів діяльності адвокатури, якими є захист, представництво і консультування, та перенесення уваги на інші напрями діяльності адвокатури (медіацію, фідучіарну діяльність) є помітною тенденцією у наукових дослідженнях у сучасній правовій науці. Водночас захист від кримінального обвинувачення залишається у фокусі уваги науковців, зважаючи на те, що адвокату у кримінальній справі довіряють не просто інтереси, а долю людини, тобто найбільшу її цінність (Ярослав Зейкан "Адвокатура – служіння громадське"). Процесуальні можливості захисника у кримінальному провадженні – це сукупність передбачених законом його прав і наявність допустимої ситуації їх вмілого використання, є реальним механізмом забезпечення прав підозрюваного та обвинуваченого (Василь Нор, Альона Войнарович "Процесуальні можливості захисника під час застосування застави у кримінальному провадженні").

Адвокатська етика є невід'ємною складовою системи знань про адвокатуру та адвокатську діяльність. 2019 р. запам'ятається поверненням у Правила адвокатської етики принципу чесності та добропорядної репутації адвоката, який вимагає від адвокатів бути добропорядними, чесно та гідно виконувати свої професійні обов'язки, забороняє робити завідомо неправдиві заяви стосовно суті та фактичних обставин доручення, їх правової оцінки, прав і обов'язків адвоката, клієнта, а також обсягу своїх повноважень щодо представництва клієнта. Аналіз та систематизація підходів у судовій практиці щодо належного підтвердження повноважень адвоката у судовому процесі в Україні призводять до обґрунтування доцільності запровадження презумпції добросовісності дій адвоката щодо підтвердження своїх повноважень (Олександра Яновська "Підтвердження повноважень адвоката: презумпція добросовісності").

Правила адвокатської етики як звід корпоративних норм встановлюють правила поведінки для членів адвокатського співтовариства та є обов'язковими для виконання тими органами та особами, на яких розповсюджується їхня дія. Водночас висловлюється точка зору про їх більш широку дію, відповідно до якої Правила є певним договором між суспільством та адвокатами щодо обмежень, які добровільно на себе бере адвокатура України, і повинні не лише визначати відносини між адвокатами та регулювати їхню поведінку, а й бути дієвим інструментом захисту від протиправних дій з боку окремих посадових осіб державних органів та невиконання обов'язків держави перед адвокатурою взагалі (Андрій Ци-

ГАНКОВ, ДІАНА НАЗАРЕНКО “Функції правил адвокатської етики у процесах захисту прав та інтересів адвокатів”).

Адвокатська етика є невід’ємною частиною американської юридичної освіти з початку XIX ст. У XX ст. юридична професія сама ввела “приватні” канони етики, які потім були визнані вищими судами практично в усіх штатах як правила професійної поведінки, обов’язкові для всіх членів адвокатської колегії. Відмінним елементом американської правової системи залишається те, що обов’язкові правила професійної поведінки формуються здебільшого судами, а не законодавчим органом. Ці правила спочатку “кодифікуються” добровільною недержавною організацією, приймаються судами, а потім застосовуються судами у справах, які в підсумку стають складовими прецедентного права; тобто окреме і визначене джерело права (WILLIAM ELLIOTT BUTLER, “*Legal ethics in the American practice of law*”).

Проголошення політичного курсу, спрямованого на оновлення усіх сфер суспільного життя, обумовило активізацію різних напрямів судово-правової реформи, стало поштовхом для реформування сфери правничої допомоги, удосконалення організації та діяльності адвокатури. Ефективність реформи залежить від багатьох факторів, серед яких одним із найважливіших є застосування у законодавчій та правозастосовній діяльності ґрунтовних наукових розробок, напрацювань національної правової доктрини.

*За редакцією
координаторок актуальної теми
“Інститут адвокатури у національній правовій доктрині”*

*докторки юридичних наук, доцентки,
завідувачки кафедри адвокатури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
адвокатеси
Тетяни Вільчик*

*докторки юридичних наук, доцентки,
завідувачки кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету “Одеська юридична академія”,
адвокатеси
Нани Бакаєнкової*

*кандидатки юридичних наук,
заступниці голови Комітету
підвищення професійної кваліфікації адвокатів
при Національній асоціації адвокатів України,
адвокатеси
Вікторії Святоцької*